

Damian Karol Markowski

Instytut Strat Wojennych im. Jana Karskiego

ORCID: 0000-0001-9391-8520

Kresowej niepodległości karta mniej znana

Historia pierwszych chwil odrodzonej po latach zaborów Rzeczypospolitej Polskiej, która na swoich ziemiach wschodnich wykuć musiała własne granice ogniem i mieczem, doczekała się licznych opracowań monograficznych, wspomnieniowych, a nawet albumów. Zwykle jednak głównym przedmiotem badań były dzieje większych ośrodków miejskich, czyn zbrojny poszczególnych formacji Wojska Polskiego lub przebieg całych kampanii¹. Stosunkowo mniej było

---

¹ Zob. np.: Józef Białynia Chołodecki, *Z dziejów oblężenia i odsieczy Lwowa w latach 1918–1920*, Lwów 1924; Rafał Galuba, *„Niech nas rozsądzi miecz i krew...”. Konflikt polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią w latach 1918–1919*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2004; Witold Hupert, *Walki o Lwów (od 1 listopada do 1 maja 1919 roku)*, Główna Księgarnia Wojskowa, Warszawa 1933; Michał Klimecki, *Lwów. W obronie miasta i południowo-wschodniej granicy 1918–1920 i 1939 r.*, „Niepodległość i Pamięć” 2006, r. 13, nr 3 (24); idem, *Lwów 1918–1919*, Bello-na, Warszawa 1998; idem, *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Volumen, Warszawa 2000; idem, *Polsko-ukraińska wojna o Wschodnią Galicję 1918–1919. Polskie spojrzenie*, „Ukrajina: kul’turna spadszczyzna, nacional’naswidomist’, derżawnist” 2009, nr 18; Maciej Kozłowski, *Zapomniana wojna. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz 1999; M. Łozynskij, *Hałyczyna w rr. 1918–1920. Serija: Ukrajinskaewoljucija. Rozwidky i materiały*, t. 5, [Paryż] 1922; M. Łytwyn, *Ukrajinsko-polska wijna 1918–1919 rr.*, L’wiv 1997; Adam Próchnik, *Obrona Lwowa od 1 do 22 listopada 1918 roku*, Pomarański i spółka, Zamość 1919; Adam Przybylski, *Wojna polska 1918–1921*, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1930; Łew Szankowskij, *Ukrajinska Hałycka Armija. Wojen-*

dział *stricte* przyczynkarskich do historii poszczególnych regionów odradzającego się państwa, ważnych o tyle, iż ukazujących niepodległość lokalną, od zarania, od pierwszych działań podejmowanych przez jednostki najbardziej rzutkie i operatywne, po wyłonienie się z chaosu zrębów lokalnych polskich władz.

Właśnie do tego drugiego kręgu literatury zaliczyć możemy recenzowaną książkę, która wyszła spod pióra Andrzeja Olejki i Bogusława Siwca. Opisywane wydarzenia rozgrywają się w niewielkim, malowniczym miasteczku, jakim były Ustrzyki Dolne, położone u stóp Gór Sanocko-Turczańskich i Bieszczadów Zachodnich. Historia opowiadana z poziomu lokalnego nabiera innego charakteru, prześledzić można na jej podstawie szereg interesujących, a nieuchwytnych w „wielkiej” i politycznej historii procesów. Bez wątplenia jeden z autorów książki, prof. Olejko, jest jednym z najlepszych znawców wojennej historii całego regionu Karpat w ubiegłym stuleciu. Wypada dodać, iż część opisanych w książce wydarzeń przedstawił on już wcześniej na łamach „Kwartalnika Kresowego”².

W tym przypadku takie ujęcie tematu miało zapewne za zadanie wpłynąć na przystępność książki i trzeba zauważyć, że cel ten udało się Autorom osiągnąć. Na kolejnych stronach, wraz z krótkim, acz źródłowym i ciekawym opisem najważniejszych walk, Czytelnik otrzymuje obraz wydarzeń państwowotwórczych i wojennych w Ustrzykach i ich najbliższej okolicy. Akcja rozgrywa się od 1 do 28 listopada 1918 roku, czyli od momentu likwidacji austro-węgierskiej administracji w Sanoku i Ustrzykach, po pomyślne dla wojsk polskich zakończenie wyprawy na Chyrów i przejęcie strategicznie ważnego połączenia kolejowego łączącego Sanok z Ustrzykami, Chyrowem i Przemyślem.

Sztandarowym atutem książek Andrzeja Olejki jest język, jakim zostały one napisane. Nie inaczej jest również w przypadku recenzowanej publikacji. Czytelnik otrzymuje pozycję napisaną ze swadą, cha-

---

no-istoryczna studija, Winnipeg 1974; Jeremiasz Ślipiec, *Lwów 1–22 listopada*, Wydawnictwo Ajaks, Pruszków 1997; Eugeniusz Wawrzukowicz, Józef Klink, *Walczący Lwów w listopadzie 1918*, Książnica Atlas, Lwów–Warszawa 1938; Torsten Wehrhahn, *Die Westukrainische Volksrepublik. Zu den polnisch-ukrainischen Beziehungen und dem Problem der ukrainischen Staatlichkeit in den Jahren 1918 bis 1923*, Wei-Bensee Verlag Berlin 2004. Rzecz jasna, literatura przedmiotu jest o wiele bogatsza i wymieniono tu jedynie niektóre z ważniejszych pozycji.

² Andrzej Olejko, *Zapomniany listopad, czyli niepodległość w Bieszczadach 1918 roku*, „Kwartalnik Kresowy” 2021, r. 7, nr 1 (9), s. 27–72.

rakterystyczną dla wspomnianego Autora. Zasadniczym mankamentem książki jest jej... objętość. Trzeba bowiem zaznaczyć, iż lektura potrafi wciągnąć i po dwóch godzinach można przeczytać całość (nie bez znaczenia były tu zapewne również ograniczenia wydawnicze odnośnie do objętości pozycji). Zaletą warsztatu Autorów pozostaje wysoki poziom obiektywizmu. Choć piszą oni z wyraźną sympatią dla strony polskiej, nie wstrzymują się od ocen dla Polaków krytycznych np. poruszono zagadnienia zajęć antyżydowskich w Sanoku i innych bieszczadzkich miejscowościach, które – niestety – towarzyszyły wyłanianiu się z niebytu po rozpadzie Austro-Węgier niepodległego państwa polskiego. Zaletą książki są zamieszczone na jej stronach fotografie z epoki. Na plus (Autorom) można także zaliczyć, iż nie dali się uwieść martyrologicznej wizji historii i polską społeczność przedstawili barwnie i wielowątkowo. Taki obraz wymagał od badaczy przyjęcia do wiadomości, iż obok postaw zasługujących na szacunek i podziw, związanych z trwaniem przy polskości jako wartości samej w sobie, trafiały się – wcale niemarginalne – przypadki porzucenia narodowości, wiary czy wreszcie przykłady bezkrytycznego przyjęcia komunizmu.

Natomiast – z punktu widzenia Czytelnika zorientowanego na historię wojskowości – największym mankamentem publikacji jest brak choćby jednej mapy przedstawiającej zarówno omawiane tereny i samo miasto, jak i ruchy walczących stron. Dziwi, bo przecież nietrudno choćby o mapy sztabowe c.k. monarchii, na których z łatwością można było przecież nakreślić działania militarne. Brak również literatury ukraińskiej, dość obfitej w odniesieniu do walk w Karpatach Wschodnich, zarówno wspomnieniowej, jak i monograficznej, która w ostatnich kilkunastu latach zaowocowała kilkoma wartościowymi pozycjami. Autorzy nie sięgnęli również niestety po cenne materiały na temat regionu, jakie znajdują się w Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie oraz w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego (by wymienić choćby zespół 257 drugiego z tych archiwów – Materiały Towarzystwa Badania Historii Obrony Lwowa i Województw Południowo-Wschodnich).

Trafiają się i potknięcia językowe, np. „Było to kierunek chyrowski uznawany przez Dowództwo Wojsk Polskich (DWP) na Galicję Wschodnią (...)” (s. 5–6). Podobnych lapsusów językowych jest niestety więcej. To oczywiście szczegół, gdyż zasadniczo nie mają one wpływu na zrozumienie zamysłu Autorów, ale warto byłoby je wyeliminować w przypadku kolejnych wydań monografii.

Wspomniane wyżej mankamenty nie dyskredytują jednak ogólnej wartości książki. Czytelnik otrzymuje nieznacznie wprawdzie objętościowo, ale dobrze udokumentowane źródłowo opracowanie ważnego dla bieszczadzkiej historii tematu, dotąd obecnego w rodzimej historiografii jedynie wyrywkowo. Podsumowując, recenzowana monografia prezentuje wysoki poziom, chociaż dobrze byłoby uzupełnić ją o równie interesujący obraz tamtych wydarzeń autorstwa „drugiej strony”. Mimo to książka ta stanowić będzie obowiązkową pozycję dla miłośników historii regionu, a także dla osób zainteresowanych wojną polsko-ukraińską lat 1918–1919, jako interesujący przyczynek do opisywanego tematu.

Damian K. Markowski

Andrzej Olejko, Bogusław Siwiec, *Niepodległość nad Strwiążem. Ustrzyki Dolne 1918*, Bieszczadzkie Centrum Turystyki i Promocji w Ustrzykach Dolnych, Ustrzyki Dolne 2021, ss. 80.